

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВІДДІЛОМ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ ІНСТИТУТУ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ ПРОБЛЕМ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЇ (2015-2020 рр.)

Наукова доповідь на засіданні Президії НАПН України 15 жовтня 2020 р.

<https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-2-2-2>

ПОМЕТУН

Олена Іванівна

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

РЕМЕХ

Тетяна Олексіївна

кандидат педагогічних наук, завідувачка відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України, м. Київ, Україна

Анотація. Представлено результати діяльності відділу суспільствознавчої освіти за 2015-2020 рр. Подано інформацію про роботу вчених відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України над двома прикладними дослідженнями проблем навчання учнів історичної та громадянської освіти в гімназії і ліцеї, описано основні результати цих досліджень, навчальну та методичну продукцію учених відділу.

Ключові слова: компетентісно орієнтована методика; історична та громадянська освіта; гімназія; ліцей.

Історична і громадянська освіта в Україні у сучасних умовах набуває особливого значення, відіграючи важливу роль у процесі інтеграції суспільства. Її мета — створення сприятливих умов для розвитку особистості через формування активної громадянської позиції і почуття соціальної відповідальності. Реагуючи на потреби часу, особливості соціокультурного розвитку, а отже, і на суспільне замовлення, у процесі створення сучасного змісту та завдань історичної та громадянської освіти необхідно враховувати вплив нових чинників розвитку суспільства — глобалізації, інформатизації, полікультурного спілкування тощо.

Низку обґрунтованих відповідей на суспільні виклики отримано у дослідженні проблем науково-методичного забезпечення історичної та

громадянської освіти вченими **відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України**. Здійснені дослідження характеризуються наступністю концептуальних засад у науково-методичному супроводі загального процесу реформування української школи та модернізації змісту шкільної історичної, громадянської і правової освіти.

У 2015-2017 рр. у процесі виконання прикладного дослідження *«Методика компетентісно орієнтованого навчання історії та правознавства в основній школі»* (керівник — канд. пед. наук Т.О. Ремех) вивчали питання науково-методичного забезпечення навчання суспільних предметів в основній школі (гімназії). Дослідження здійснювали 10 учених, серед яких троє докторів наук (станом на 2017 р. — двоє), шестеро кандидатів наук і науковий працівник без ступеня.

До основних результатів прикладного дослідження *«Методика компетентісно орієнтованого навчання історії та правознавства в основній школі»* належать такі:

- обґрунтовано теоретико-методичні засади компетентісного підходу в навчанні історії учнів основної школи (гімназії);
- з'ясовано сутність і структуру компетентностей учнів, що формуються в навчанні історії та правознавства в основній школі (гімназії);
- визначено психолого-педагогічні та методичні умови формування ключових і предметних компетентностей учнів гімназії у навчанні історії та правознавства;
- сформульовано рекомендації щодо проектування і системної реалізації методики навчання історії та правознавства на основі компетентіс-

ного підходу; застосування організаційних форм, методів і засобів навчання історії та правознавства в гімназії з урахуванням сучасних досягнень дидактики і психології.

Здобуті результати дослідження стали складником загального процесу реформування шкільної історичної і правової освіти в основній школі (гімназії). Вони знайшли відображення в методичних посібниках для учителів, викладачів і студентів педагогічних закладів вищої освіти, методичних рекомендаціях і листах МОН України, впроваджених у масову освітню практику.

Загалом за результатами цього дослідження підготовлено 139 одиниць наукової продукції, з яких опубліковано 131. Серед опублікованих робіт:

- 79 статей (з них 30 розміщено у фахових виданнях, що входять до наукометричних баз, десять — у фахових, вісім — в іноземних виданнях), 42 тези, чотири методичні рекомендації, шість навчальних програм;
- вісім підручників: 2015 р. — один з *всесвітньої історії* (7 кл.) та два з *історії України* (7 кл.), 2016 р. — два з *історії України* (8 кл.), 2017 р. — два з *історії України* (9 кл.) та один з *основ правознавства* (9 кл.); всі з грифом МОН України, видані за державний кошт і використовуються нині в масовій практиці закладів загальної середньої освіти);
- сім методичних посібників: *«Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі»* (авт. О.І. Пометун, Н.М. Гупан, В.С. Власов); *«Практичні заняття з історії»* (О.І. Пометун, Н.М. Гупан); *«Дослідницька діяльність учнів в процесі навчання всесвітньої історії»* (П.В. Мороз,

I.V. Мороз), «Методика навчання учнів 9 класу основам правознавства» (Т.О. Ремех), «Методика компетентнісно орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7 класі» (Ю.Б. Малієнко), «Вивчення питань релігії в курсі історії України у 7-8 класах» (В.Ю. Кришмарел), «Методика реалізації етнокультурної складової змісту історії України у 7-8 класах» (Т.І. Мацейків).

Більшість планових розробок (понад 80%) розміщено в Електронній бібліотеці НАПН України.

Здобуті результати дослідження оприлюднено на 125 конференціях і семінарах, з яких 55 міжнародних, десять іноземних, 50 всеукраїнських і десять регіональних.

У 2018-2020 рр. прикладне дослідження «Методичні засади компетентнісно орієнтованої історичної та громадянської освіти в ліцеї» (керівник — канд. пед. наук Т.О. Ремех) присвячено проблемам методики компетентнісно орієнтованої історичної та громадянської освіти в ліцеї. Його виконувало дев'ятеро вчених (станом на 2020 р. — вісім), зокрема двоє докторів наук, п'ятеро кандидатів наук, один науковий працівник без наукового ступеня.

Серед найвагоміших результатів дослідження «Методичні засади компетентнісно орієнтованої історичної та громадянської освіти в ліцеї» такі:

- обґрунтовано концептуальні засади методики компетентнісно орієнтованого навчання учнів ліцею історії та громадянської освіти, дидактичну модель проектування та системної реалізації цієї методики;
- схарактеризовано технології дослідницького навчання, розвитку критичного мислення учнів ліцею засобами історії та громадянської освіти;
- сформульовано методичні рекомендації щодо: формування оцінювання ліцеїстів на уроках історії і громадянської освіти; будови компетентнісно орієнтованого уроку; розроблен-

ня і використання системи пізнавальних завдань і запитань різних рівнів із використанням когнітивних таксономій; організації активної самостійної роботи на уроці кожного учня у поєднанні з інтерактивним навчанням.

Розроблені у процесі дослідження методики: посилюють прикладний характер навчання; організують освітній процес відповідно до етапів наукового пізнання, спрямовують його на розвиток креативності учнів і втілення освітніх інновацій; забезпечують реалізацію діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів в освітньому процесі, опори на цінності українського суспільства (самоідентифікація, патріотизм, демократія, права людини, громадянська позиція та відповідальність), трансформовані у зміст історичної та громадянської освіти в ліцеї.

Здобуті результати активно впроваджуються в освітню практику. Вченими підготовлено:

- 42 статті (з них 29 опубліковано в фахових виданнях, що входять до наукометричних баз, чотири — в іноземних, одна — у виданні, що індексується базою даних Scopus), 147 тез, чотири збірники тез і матеріалів конференцій, одну аналітичну записку;
- дев'ять підручників, що використовуються у масовій практиці: 2018 р. — два з історії України (10 кл., рівень стандарту), один з історії України (10 кл., профільний рівень); два з курсу «Вступ до історії» (5 кл.); 2019 р. — один з історії України (11 кл., рівень стандарту), один з історії України (11 кл., профільний рівень); два з інтегрованого курсу історії (6 кл.);
- чотири методичні посібники (з них один практикум з історії України).

У 2020 р. вийшов друком підручник із всесвітньої історії для 7 класу (О.І. Пометун, Ю.Б. Малієнко).

В Електронній бібліотеці НАПН України розміщено 90% планових розробок.

Наукові співробітники відділу взяли участь у 127 конференціях і семінарах, з яких 50 міжнародних, чотири іноземні, 54 всеукраїнські, 13 регіональних.

Вірогідність результатів досліджень підтверджено під час проведення педагогічного експерименту, що був складником виконання кожного дослідження:

- на базі тих закладів освіти, з якими укладено угоди про співпрацю: Комунальний заклад «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»; Сумський педагогічний університет імені С.А. Макаренка; Запорізький

обласний інститут післядипломної педагогічної освіти; гімназія «Троєщина» м. Києва; середня спеціалізована школа «Тріумф» м. Києва; НВК «Харківський колегіум» м. Харкова; Великоолександрівська ЗОШ I-III ступенів; загальноосвітня школа I-III ступенів № 225 м. Києва;

• під час реалізації всеукраїнського експерименту в рамках проекту «Розвиток громадянської компетентності учнів» (наукові керівники — докт. пед. наук, професор, головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти О.І. Пометун, канд. пед. наук, завідувачка відділу суспільствознавчої освіти Т.О. Ремех) за участі комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», Тернопільського НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів — правовий ліцей № 2», Чорноморської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 1 Чорноморської міської ради Одеської області, Харківського приватного НВК «Вересень», Хмельницької гімназії № 1 імені Володимира Красицького, комунального НВК «Рубіжанський ліцей» Рубіжанської міської ради Луганської області.

Упродовж експериментального навчання здійснено апробацію рукописів методичних посібників.

У межах виконання Програми спільної діяльності Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України на 2017-2020 рр. наукові працівники відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України брали активну участь у розробленні типових навчальних планів і програм для зовнішнього незалежного оцінювання з історії; в експертизі рукописів підручників, посібників для учнів, навчальних програм, методичних посібників для учителів, що подаються до науково-методичної комісії МОН України для отримання відповідного грифу.

Крім того, вчені відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України входили до складу журі всеукраїнських олімпіад з історії, конкурсів-захистів науково-дослідних робіт учнів-членів МАН, фахових конкурсів «Учитель року». За три останні роки проведено і взято участь у понад 50 семінарах і вебінарах, інших заходах із обговорення проблем суспільствознавчої освіти.

Щороку вчені відділу готують і видають методичні рекомендації щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти історії, основ правознавства та громадянської освіти. Здійснюється методична допомога вчителям суспільних пред-

метів із запровадження дистанційних форм навчання.

Для інформування й ознайомлення освітянської спільноти з напрацюваннями науковців відділу, підтримки дистанційного навчання учнів історії, громадянської освіти та правознавства створено та активно діє [сторінка відділу у соціальній мережі Фейсбук](#). Усього в ЗМІ та Фейсбуці за останні майже три роки розміщено 65 публікацій.

Відділ суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України
13 жовтня о 20:53 · 🌐

Інтернет підтримка уроків історії в 6 класі!
Пропонуємо матеріали для заняття § 15. Природа і населення Південного Дворіччя за посиланням <https://sites.google.com/.../hist-world-and.../R2/T2/15> або QR - кодом. З матеріалів цього заняття учні дізнаються відповіді на такі запитання: 1. Як природні умови впливали на спосіб життя населення Дворіччя? 2. Що таке міста-держави? 3. Яким було господарство Південного Дворіччя в IV–III тис. до н. е.? 4. Як і на чому пис... [Показати більше...](#)

У перспективі вчені відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України працюватимуть над вирішенням таких питань:

- реалізація основних положень Державного стандарту базової середньої освіти;
- наукове обґрунтування цілісності та інтегрованості змісту курсів історичної та громадянської освіти;
- розроблення методики навчання інтегрованих курсів з урахуванням освітніх інновацій та кращих практик педагогів;
- визначення критеріїв оцінювання результатів навчання учнів в умовах інтегрованого навчання історії та громадянської освіти, удосконалення методики і технології оцінювання навчальних досягнень учнів з історії та громадянської освіти, зокрема в процесі проведення ЗНО;

- створення новітніх освітніх електронних ресурсів (електронних підручників і посібників, друкованих підручників з широкою комп'ютерною підтримкою);
- розроблення навчально-методичного забезпечення дистанційного навчання учнів суспільних предметів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Відділ суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України. (n.d.). *Головна* [Facebook page]. Facebook. <https://www.facebook.com/107552070892087>
- Електронна бібліотека НАПН України. (n.d.). *Національна академія педагогічних наук України. Інститут педагогіки. Відділ суспільствознавчої освіти*. <https://lib.iitta.gov.ua/view/divisions/ssed/>
- Інститут педагогіки НАПН України. (n.d.). *Відділ суспільствознавчої освіти*. <https://bit.ly/3kTnZiO>
- Кришмарел, В.Ю. (2018). *Вивчення питань релігії в курсі історії України у 7-8-х класах* : методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/712788/>
- Малієнко, Ю.Б. (2018). *Методика компетентнісно орієнтованого навчання всесвітньої історії у 7 класі* : методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/712793/>
- Мацейків, Т.І. (2018). *Методика реалізації етнокультурної складової змісту історії України у 7-8 класах* : методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/712797/>
- Мороз, П.В., & Мороз, І.В. (2018). *Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі* : методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/712554/>
- Національна академія педагогічних наук України. (2020, 19 жовтня). *Підручники і методичні посібники зі суспільствознавчої освіти (2015-2020): за компетентнісним підходом* : Віртуальна виставка навчальної і навчально-методичної літератури. <http://naps.gov.ua/ua/press/exhibitions/2095/>
- Пометун, О.І., & Гупан, Н.М. (2018). *Практичні заняття з історії в основній школі* : методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/712707/>
- Пометун, О.І., Гупан, Н.М., & Власов, В.С. (2018). *Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі* : методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/712706/>
- Ремех, Т.О. (2018). *Методика навчання учнів 9-го класу основ правознавства* : методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/712791/>

ON THE RESULTS OF THE SOCIAL SCIENCE EDUCATION DEPARTMENT AT THE INSTITUTE OF PEDAGOGY OF THE NATIONAL ACADEMY OF EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE RESEARCH ON THE PROBLEMS OF HISTORY AND CIVIC EDUCATION METHODS OF TEACHING IN GYMNASIUMS AND LYCEUMS (2015-2020)

Scientific report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, October 15, 2020

Olena Pometun

DSc in Pedagogy, Professor, Corresponding Member of NAES of Ukraine, Chief Research Fellow of the Social Science Education Department, Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Tetiana Remekh

PhD in Pedagogy, Head of the Social Science Education Department, Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. *The results of the Social Science Education Department at the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine activity during 2015-2020 are presented. The two applied researches on the problems of pupils' history and civic education in gymnasiums and lyceums, their main results, training and methodical publications are described.*

Keywords: *competence-based methods; history and civic education; gymnasium; lyceum.*

Дата публікації: 30 жовтня 2020 р.